НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Інститут проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича

ЗАТВЕРДЖЕНО:
В.о. директора ІПМ НАН України
Чл.-кор. НАН України

_____ Г.А.Баглюк

СХВАЛЕНО
Вченою радою ІПМ НАН України

Протокол № 6 від 24 жовтня 2023 р

Силабус з навчальної дисципліни ”Кінетика і термодинаміка нерівноважних процесів”, складається в межах ОПН підготовки доктора філософії третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти для здобувачів за спеціальністю 102 - «Хімія»

Київ 2023

1. Загальна характеристика курсу

Назва дисципліни	**Кінетика і термодинаміка нерівноважних процесів**
Адреса викладання дисципліни	вул.Омеляна Пріцака, 3, Інститут проблем матеріало-знавства ім. І.М.Францевича НАН України, Київ, 03680, Україна
Галузь знань, шифр та назва спеціальності	10 «Природничі науки», 102 «Хімія»
Викладачі дисципліни	д.х.н., проф., пров.н.с. В.С.Судавцова
Контактна інформація викладачів	050 811 5326; sud.materials@ukr.net – В.С.Судавцова
Консультації з питань навчання по дисципліні відбуваються	В дні лекцій за попередньою домовленістю
Інформація про дисципліну	1. Знати основні поняття курсів, “Фізична хімія”, «Хімічна термодинаміка»,, «Математичний аналіз». 2. Вміти формулювати основні положення і закони фізична хімії, термодинаміки; застосовувати основні закони до розв’язання проблем. 3. Володіти елементарними навичками пошуку та аналізу інформації, опрацювання спеціалізованої літератури. Курс розроблено потрібен для вирішення проблем, які виникають при виконанні дисертаційної роботи. Курс охоплює основи хімічної кінетики і термодинаміки нерівноважних процесів.
Коротка анотація дисципліни	Дисципліна «Кінетика і термодинаміка нерівноважних процесів викладається у 4 семестрі в обсязі 2 кредитів, в тому числі 20 годин лекцій. Закінчується заліком. Предмет дисципліни “Кінетика і термодинаміка нерівноважних процесів“ вивчає закони хімічної кінетики, збереження маси, енергії та імпульсу, рівняння балансу ентропії, лінійні та нелінійні співвідношення між термодинамічними силами та потоками, процеси самоорганізації у відкритих нерівноважних системах. Є дисципліною за варіативною частиною підготовки аспірантів зі спеціальності 102 - «Хімія» для освітньої програми підготовки доктора філософії, яка викладається в Інституті проблем матеріалознавства ім. І.М. Францевича НАН України в 4 семестрі в обсязі 2 кредитів (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS).
Мета та цілі дисципліни	– отримання знань з основ хімічної кінетики різних типів реакцій, лінійної та нелінійної термодинаміки нерівноважних необоротних процесів та їх застосування для розв’язання практичних задач, пов’язаних з нестаціонарними, нерівноважними потоками речовини, енергії та заряду у відкритих системах – оволодіння основними методами і принципами хімічної кінетики різних типів реакцій , нерівноважної термодинаміки необоротних процесів у відкритих системах необхідними в практичній діяльності аспірантів.:Формувати здатність розв’язувати складні задачі і проблеми дослідницького та/або інноваційного характеру при виконанні дисертаційної роботи,. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. .

	Здатність до пошуку, обробки та аналізу інформації з різних джерел. Здатність сприймати новоздобуті знання та інтегрувати їх із уже наявними, а також самостійно опановувати знання і навички, необхідні для розв'язання складних задач і проблем у нових для себе деталізованих предметних областях
Вимоги навчальної дисципліни	Курс є дисципліною варіативної частини циклу професійної підготовки аспірантів. Обсяг курсу – 2 кредити ECTS, 20 год аудиторних занять, з них 10 год лекційних занять, та 40 год самостійної роботи (очна форма навчання). Вивчення наукової дисципліни вимагає обов'язкове відвідування аудиторних занять, активну участь в обговорені питань, якісне і своєчасне виконання завдань самостійної роботи, а також участь у всіх видах контролю.
Підсумкова форма контролю знань	Залік
Очікувані результати навчання	*Після завершення цього курсу студент буде:* - ***знати:*** Основні поняття хімічної кінетики різних типів реакцій та визначення термодинаміки; особливості перебігу термодинамічних процесів у відкритих системах, що перебувають у станах близькому та далекому від термодинамічної рівноваги; умови утворення дисипативних структур та приклади таких структур - **вміти:** Визначати порядки і □константа швидкості хімічної реакції термодинамічні потоки та сили, їх зв'язок з ентропією системи, на основі цього визначати стан системи, стійкість станів термодинамічної системи. Самостійно працювати з відповідною літературою з хімічної кінетики різних типів реакцій, нерівноважної термодинаміки. Демонструвати обізнаність у сучасних уявленнях та перспективах розвитку хімічної кінетики різних типів реакцій і, нерівноважної термодинаміки відкритих систем як галузі природничих наук., що розвиваються Опитування в процесі лекції, перевірка рефератів та інших форм самостійної роботи, підходи до створення новітніх матеріалів, володіти концептуальними та методологічними знаннями в галузі хімії та бути здатним застосовувати їх до професійної діяльності на межі предметних галузей.
Ключові слова	Хімічна кінетика, різних типів реакцій, порядок і □константа швидкості, нерівноважна термодинаміка
Пререквізити	Для вивчення курсу аспіранти потребують базових знань з вищої математики, основних розділів загальної і неорганічної хімії (теплові ефекти, швидкості хімічних реакцій, хімічна рівновага); хімічної термодинаміки, здатність демонструвати розуміння питань використання технічної літератури; здатність розуміти і використовувати термодинамічний підхід до створення металевих, керамічних композиційних матеріалів; розуміти особливості організації та планування наукової діяльності.
Навчальні методи та техніки, які будуть використовуватися під час викладання курсу	Презентація, лекції, дискусія

Необхідне обладнання	Мультимедійне обладнання

2. План викладання дисципліни

Тема, план	Кількість годин		
	Усього	у тому числі	
		аудиторні	Самостійна робота
Змістовний модуль 1. «Закони формальної кінетики” Формальна кінетика. Основні поняття хімічної кінетики - питома швидкість, молекулярність. Класифікація реакцій. Основний постулат хімічної кінетики.. Визначення порядків і константа швидкості хімічної реакції реакцій. Односторонні реакції нульового, першого, другого, третього і дробового порядків. Методи визначення кінетичного порядку хімічних реакцій. Диференціальні і інтегральні методи. Реакції складних типів. Кінетичний аналіз оборотних, паралельних і послідовних реакцій першого порядку.	3	1	6
Змістовний модуль 2. «Закони і принципи сучасної хімічної кінетики” Принцип стаціонарності Боденштейна і область його застосування. Ланцюгові і фотохімічні реакції. Гетерогенні процеси.. Елементарні процеси зародження, продовження , розгалуження і обриву ланцюгів. Півострів спалаху. Кінетичний аналіз реакції окиснення водню. Тепловий вибух і умови самозапалення на третій межі значень тиску і температури. Реакції в потоці.. Залежність швидкості хімічних реакцій від температури. Правило Вант-Гоффа і рівняння Арреніуса	3	1	6
Змістовний модуль 3. «Закони і поняття нерівноважної **термодинаміки»** **Тема 3** Вступ. Предмет і метод курсу. Зв’язок нерівноважної термодинаміки з іншими розділами науки. Рівноважна і нерівноважна термодинаміка. Зв’язок нерівноважної термодинаміки з іншими розділами науки - молекулярної фізики і фізичної хімії. Ізольовані, відкриті та закриті системи. Тема 4. Необоротні термодинамічні процеси. Причини необоротності. Необоротні процеси теплопередачі, адіабатичного розширення, дифузії. Термодинамічні потоки та сили. Сили у випадку хімічних реакцій, потоку градієнта температури, концентрації, хімічного потенціалу, напруженості електричного поля.	3	2	7

Змістовний модуль 4. « Принципи лінійної нерівноважної термодинаміки**»** Тема 5.. Принципи лінійної нерівноважної термодинаміки. Принцип локальної рівноваги. Рівняння Онзагера руху макросистеми. Принцип Кюрі для ізотропних систем. Принцип симетрії кінетичних коефіцієнтів. Співвідношення Онзагера. Тема 6. Приклади зв'язаних потоків: термомеханічний, термоелектричний та термомагнітний ефекти, термодифузія(ефект Соррe). Термодинамічні процеси у відкритих нерівноважних системах. Вироблення ентропії та дисипація енергії у відкритій системі. Теорема Пригожина. Стійкість стаціонарного стану	3	2	7
Змістовний модуль 5. «Формалізм нелінійної термодинаміки **»** Тема 7. Формалізм нелінійної термодинаміки. Системі, що знаходяться у стані, далекому від термодинамічної рівноваги. Загальні властивості вироблення ентропії. Лінійний аналіз стійкості нерівноважних стаціонарних станів. Циклічні процеси. Еволюція відкритих нерівноважних систем. Критерій Гленсдорфа-Пригожина. Модифіковані рівняння Онсагера для спряжених процесів в положенні далекому від стану термодинамічної рівноваги	4	2	7
Змістовний модуль 6. «Стохастична інтерпретація динамічних рівнянь та дисипативні структури. **»** Тема 8. Стохастична інтерпретація динамічних рівнянь нелінійної нерівноважної термодинаміки. Варіаційні принципи нелінійної термодинаміки. Тема 9. Дисипативні структури у суттєво нерівноважних системах. Просторові, часові та просторово-часові дисипативні структури.	4	2	7
	20	10	40
Практичні заняття 1 *Розв'язання задач з хімічної кінетики*	5	2	3
Практичне заняття 2. *Розв'язання задач з* нерівноважної *термодинаміки.*	5	2	3
Всього практичні	**10**	**4**	**6**

3. Контроль знань

В основі методів контролю знань використовуються поточне індивідуальне опитування та залік. Залік проводиться на другому році навчання.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка ECTS	Сума балів за навчальну діяльність	Оцінка за національною шкалою
A	90–100	Відмінно
B	82–89	Добре
C	74–81	
D	64–73	Задовільно
E	60–63	Достатньо
F_X	35–59	Незадовільно з можливістю повторного складання
F	1–34	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

1. Є.П. Ковальчук, О.В. Решетняк. Фізична хімія: Підручник. – Львів: Видав- ничий цент ЛНУ імені Івана Франка, 2007.
2. Роїк О.С., Усенко Н.І. Фізична хімія. термодинаміка та електрохімія. (Навчальний посібник для студентів хімічних факультетів) Київ-2022 , 308
3. 2. Wright M. R. An Introduction to Chemical Kinetics. - John Wiley & Sons, 2004.-429 p. 3. House J. E. Principles of Chemical Kinetics. – Elsevier, 2007.-326 p
4. Діюк В.Є. Кінетичний аналіз експериментальних даних Київський національний університет імені Тараса Шевченка (-) · · Київ : ВПЦ "Київський університет" 2011.
5. Л.А. Булавін, Д.А. Гаврюшенко, В.М. Сисоєв. Нерівноважна термодинамика. Ч. 1. Рівняння дифузії. К.: ВЦ Київський университет, 2003.
6. Булавін, Л. А., Гаврюшенко, Д. А., Сисоєв, В. М. Нерівноважна термодинаміка: Київ: Київський університет імені Тараса Шевченка, 2014. 31с.

Додаткова:

1. Волчанський, О. В., Гур'євська, О. М., Подопригора, Н. В. Термодинаміка і статистична фізика: навчальний посібник: [для студ. ф.-м. фак. вищ. пед. навч. закл.]: Кіровоград: ТОВ «Сабоніт», 2012. 431с.
2. Мороз, І. О., Завражна, О. М. Основи статистичної термодинаміки та елементи нанотермодинаміки: Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 240с.
3. Demirel, Y. Nonequilibrium thermodynamics: Transport and rate processes in physical, chemical and biological systems: Nonequilibrium Thermodynamics: Transport and Rate Processes in Physical, Chemical and Biological Systems: Third Edition. 2014